

BARCELONA
BOMBARDEJADA

Mireia Capdevila Candell

BARCELONA

BOMBARDEJADA

 efadós®

Fundació
Carles Pi
i Sinyer

BARCELONA BOMBARDEJADA

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer del 2020

© dels textos: Mireia Capdevila Candell

© del pròleg: Francesc Vilanova Vila-Abadal

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció Catalunya Desapareguda: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial Les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:
Editorial Efadós

Col·laboració:
Fundació Carles Pi i Sunyer
d'Estudis Autònoms i Locals

Amb el suport:

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Coordinació editorial:

Elisabet M. Nogareda

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de portada:

Brangulí / ANC

Fotografia de la portadella:

Autor desconegut / CRAI Biblioteca Pavelló
de la República (UB)

Acrònims:

ACPiS (Arxiu Carles Pi i Sunyer)
AFB (Arxiu Fotogràfic de Barcelona)
AH-UB (Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona)
AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona)
AMCB (Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona)
ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)
CHCC (Centre d'Història Contemporània de Catalunya)
CRAI (Centre de Recursos per a l'Aprenentatge
i la Investigació)

ISBN 978-84-17432-84-3

DL B-2235-2020

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb
l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per
la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment
d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de
Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

Barcelona bombardejada

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

Barcelona, un urbicidi en imatges

Pàg. 12

1937

Barcelona descobreix la barbàrie feixista

Pàg. 90

1938

L'any dels grans bombardeigs

Pàg. 158

1939

Un cruel mes de gener

Pròleg

BARCELONA BOMBARDEJADA

Francesc Vilanova Vila-Abadal, Fundació Carles Pi i Sunyer i UAB

Fa quatre anys, Mireia Capdevila Candell, coordinadora de l'Arxiu Carles Pi i Sunyer i investigadora de la Fundació del mateix nom, va començar la recerca, amb Laia Arañó, també investigadora de la Fundació, sobre l'efecte dels bombardeigs a la ciutat de Barcelona. El resultat fou el llibre *Topografia de la destrucció. Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil (1936-1939)* (Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Fundació Carles Pi i Sunyer, 2018). En aquesta obra, les autores ja recollien el neologisme «urbicidi», que havia fet acte de presència en l'exposició i catàleg «En guerra» (CCCB, Barcelona, 2004). Ara, en aquest nou volum que teniu a les mans, aquest concepte apareix amb un fort

contingut i significat, desenvolupat en tot el seu potencial visual, documental i analític.

Efectivament, tota la recerca feta en aquests anys ha portat l'autora a construir una narració visual en la qual la imatge, sense gairebé interferències, ens explica l'horror de la guerra aèria sobre la població civil, el terror que venia del cel, «quan plovién bombes», en una expressió molt pròpia del memorialisme ciutadà. Fixem-nos en la combinació d'elements: les imatges, les anàlisis i els comentaris de l'autora, el contrapunt de les cites memorialístiques o els titulars de la premsa.

Amb una estructura senzilla, però efectiva, Mireia Capdevila ens proposa recordar, o reviure en el cas d'aquells lectors que ho van patir, l'«urbicidi» de Barcelona durant més de dos anys, víctima de la violència

feixista integrada en l'estratègia de guerra dels revoltats contra la Segona República, encapçalats pel general Francisco Franco. Ras i curt, aquesta és la història que es reflecteix en aquest volum.

Les imatges, i les explicacions que les acompanyen, formen una crònica completa d'un dels aspectes cabdals de la duríssima vida a la rereguarda en el moment en què, paradoxalment, aquesta deixa de ser-ho i es converteix en línia del front. Amb una cura extraordinària, Mireia Capdevila ho mostra, imatge rere imatge, amb una narració anguniosa, fins a arribar a la fotografia de l'home, solitari, en un dels escenaris de la devastació feixista com era el port de Barcelona. La imatge transmet el silenci i el buit després de la tragèdia. L'autora ens mostra com, amb uns elements de primera qualitat i una intervenció delicada per part seva, es pot construir una crònica potent i inoblidable d'uns temps tràgics, viscuts amb por, però amb una extraordinària dignitat, per part dels ciutadans de Barcelona.

AUTOR DESCONEGUT / AFB

Introducció

BARCELONA, UN URBICIDI EN IMATGES

Mireia Capdevila Candell

Quan l'estiu del 1936 va esclatar la Guerra Civil Espanyola, ningú podia intuir que aquest seria l'inici de més de dos anys i mig de conviure sota un espantós terror aeri. Així que van caure les primeres bombes el febrer del 1937, Barcelona va descobrir, espantada, quins efectes tenia un atac aeri i com el conflicte bèl·lic no es limitava a les primeres línies del front.

A partir d'aquell final d'hivern del 1937, i fins a la vigília de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat el 25 de gener del 1939, Barcelona va viure sota la barbàrie de les «ales negres». Des d'aquell moment, el territori de rereguarda quedava exposat directament a la guerra i a qualsevol hora del dia. Enlloc no hi havia objectius militars;

simplement es tractava de terroritzar la població civil. Era, doncs, un canvi de paradigma bèl·lic, l'«urbicidi», la guerra total, des de terra i des de l'aire, sense fronts ni rereguardes. Un salt qualitatiu molt considerable cap a unes noves tècniques bèl·liques que tindrien la seva màxima esplendor uns quants mesos més tard a la Segona Guerra Mundial. Barcelona, doncs, seria el camp de proves per a posteriors bombardeigs, com els de Londres, tal com ho recordà el mateix Winston Churchill el 18 de juny del 1940 en el tercer dels quatre discursos a la Cambra dels Comuns: «En cap cas voldria menystenir la severitat del calvari que ens espera, però crec que el nostre poble es mostrarà capaç de resistir-lo com ho han fet els valents homes de Barcelona».

TÍO CHÈ

A la pàgina anterior, la popular Orxateria Tío Chè, un dels locals de Barcelona que van resultar afectats pels bombardeigs dels dies 16, 17 i 18 de març del 1938.

CORONES DE FLORS

El 16 de febrer del 1937 es va celebrar el primer enterrament públic de víctimes del bombardeig del 13 de febrer. La comitiva fúnebre va transitar pels carrers de la ciutat i els barcelonins i barcelonines van poder expressar el seu condol amb grans corones de flors.

PÉREZ DE ROZAS / AFB

La capital catalana va quedar exposada dia sí dia també a les bombes. Els atacs aeris sistemàtics i constants van passar a ser un element quotidià en la vida dels barcelonins i barcelonines. Tots els barris de la ciutat van quedar «tocats» per les bombes, per bé que els més danyats van ser els de la façana marítima i aquells amb major densitat de població treballadora (Poble-sec, Barceloneta, Poblenou, Ciutat Vella, Eixample, Gràcia...). Edificis tan emblemàtics com la catedral, l'església de Sant Felip Neri, la Universitat de Barcelona, el Mercat de Santa Caterina, l'Ajuntament, l'Escola del Mar, el port o el Parc de la Ciutadella van quedar malmesos i derruïts.

El gran gruix dels bombardeigs sobre Barcelona va ser responsabilitat de l'aviació feixista italiana, que llançava onades d'atacs aeris des de l'aeròdrom de Mallorca. Aquesta facilitat destructora va comptar amb la complicitat de les autoritats franquistes, que coneixien a la perfecció les accions de l'aviació italiana, com ho palesa el telegrama que Benito Mussolini va enviar al general Berti, comandant de les tropes voluntàries italianes, en què

es comunicava que «l'Aviació Balear es reforçarà i tindrà la missió d'atemorir la rereguarda roja i especialment els centres urbans» (desembre 1937). Més endavant s'hi afegiren unitats de l'aviació franquista i de la Legió Còndor.

Els bombardeigs de Barcelona tenen una llarga cronologia, des del febrer del 1937 fins al 25 de gener del 1939, per bé que el 1938 és el pitjor, un any que seria devastador i destructiu per a la rereguarda de la ciutat. És l'any dels bombardeigs a l'Escola del Mar, l'església de Sant Felip Neri i la catedral, però, sobretot, de l'episodi de tres dies de bombardeigs continus el 16, 17 i 18 de març.

Aquest llibre recull una selecció de fotografies d'aquest episodi històric de la ciutat amb la voluntat de donar-lo a conèixer i esquinçar el llarg silenci franquista a què es va intentar sotmetre la ciutat. Dos anys de bombardeigs sistemàtics van deixar una ciutat destrossada, una població desfeta i un cost humà i material molt difícil de quantificar. Aquest és, doncs, un petit homenatge als milers de barcelonins que van resistir estoicament aquella barbàrie, un reconeixement públic a tots ells.

AUTOR DESCONEGUT / ANC

1937

Barcelona descobreix la barbàrie feixista

El 13 de febrer del 1937, Barcelona va patir el primer episodi de bombardeig, en aquesta ocasió un atac des del front marítim. El primer atac aeri es registrà al cap d'un mes, el 16 de març. Aquestes dues dates marquen l'inici d'un fatídic any 1937 en què la capital catalana va descobrir la realitat de la barbàrie feixista, la guerra aèria sobre la població civil en totes les seves dimensions.

El terror aeri va erigir-se en una realitat quotidiana en la vida dels barcelonins i barcelonines. La ciutat va descobrir, espantada, com el conflicte bèl·lic no es limitava geogràficament a les línies del front. El territori de la rereguarda quedava exposat directament a la guerra i a qualsevol hora; dècades més tard, d'aquest terror se'n diria *urbicidi*. Enlloc hi havia objectius militars, simplement es tractava de terroritzar la població civil. Seria la crua realitat en els mesos següents i fins al final de la guerra.

El gruix dels atacs aeris sobre Barcelona va ser responsabilitat de l'aviació feixista italiana, que, amb base a Mallorca, es va encarregar de castigar insistentment la ciutat.

PÉREZ DE ROZAS / AFB

13 DE FEBRER DEL 1937 BOMBARDEIG MARÍTIM

El primer bombardeig registrat que va patir Barcelona fou el del 13 de febrer del 1937, un bombardeig marítim efectuat des del creuer italià *Eugenio di Savoia*, encara que, popularment i d'una manera errònia, s'atribuís al vaixell franquista *Canarias*. Una de les zones de la ciutat més afectada va ser la dels voltants de la fàbrica Elizalde, a la frontera entre el barri de Gràcia i la Dreta de l'Eixample. Els projectils danyaren molts edificis d'aquella àrea, com els del carrer de Sant Antoni Maria Claret, en aquesta pàgina, i els dels carrers de Còrsega i de Roger de Flor, a la pàgina del costat.

PÉREZ DE ROZAS / AFB

PÉREZ DE ROZAS / AFB